

Alenka Glazer

Maribor

K VREDNOTENJU MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

Naslednje kratko razmišljanje* bo skušalo ob nekaterih znanih dejstvih iz naše literarne zgodovine nakazati, kašen je bil položaj mladinske književnosti v naši preteklosti, ter ob tem iskati vsaj delen odgovor na vprašanje, ali je ta književnost bila, oziroma je posebna književnost, namenjena izključno posebni skupini bralcev, mladim bralcem (ali poslušalcem), ali pa je njena funkcija širša. Hkrati naj v zvezi s tem zapis opozori na nekatere mogoče vidike pri obravnavi tega dela književnosti, ki ostajajo večinoma neupoštevani.

Pregled naše literarne preteklosti kaže, da Slovenci posebne, samo mlademu bralcu namenjene književnosti dolgo nismo imeli. Otroci so lahko brali le, kar je bilo napisano za preprostega odraslega bralca. Tudi še po Slomškovih prizadevanjih, da bi šolska mladina dobila v roke svoje — sicer izrazito poučno, moralno in versko vzgojno — branje, je npr. prvi letnik Navratilovega *Vedeža* (1848) nosil podnaslov *Časopis za mladost sploh*, pa tudi za odraslene proste ljudi, torej oznako, ki je še vedno merila na nerazčlenjen bralski krog. Šele z ustanovitvijo *Vrtca* (1871) smo dobili samo mladinski list. Toda tudi ta je, podobno kot vse tovrstno pisanje dotlej, imel poudarjeno vzgojni značaj, saj so ga — vsaj v začetku — pisali izključno vzgojitelji. Tako je v tem času nastajalo pisanje, ki je bolj ali manj ustrezalo dojemljivosti mladega bralca in bi ga torej lahko imenovali mladinsko, toda težko bi to pisanje, vsaj povečini, zaradi pomanjkanja estetskih vrednosti uvrstili med »pravo« književnost.

Stritar je kmalu zatem, 1879 v oceni Tomšičevih *Dragoljubcev*,¹ skušal za pisanje mladini namenjenih del pridobiti resnične ustvarjalce: »Na noge, pisatelji slovenski, kateri čutite zmožnost v sebi, pišite za mladino! Ne mislite, da se s tem ponižate s svojim talentom, češ, za mladino naj pišejo kaki nižje vrste pisatelji; kakor izdaja koledarje, kdor kaj boljšega ne vé.«² Sicer tudi njegov program, ki dopolnjuje ta poziv, ostaja v glavnem v okviru dotlej veljavnih vzgojno usmerjevalnih teženj. Smisla tega pisanja pa le ne vidi samo v vplivanju na mlade bralce, saj pravi ob koncu: »Bogatili bodele tudi domače slovstvo z lepimi, plemenitimi spisi, kakršnih nam je tako živo potreba!«³ Torej je Stritar ostajal pri vrednotenju, kakršno se je pri nas začelo oblikovati od Slomška dalje, namreč da imej mladi bralec svoje branje, napisano posebej zanj, vendar je

* Prebrano je bilo na 10. srečanju pisateljev v Štatenbergu 7. septembra 1973.

¹ Josip Stritar: Pogovori XIV, XV, XVI, XVII. Z 1879, str. 238—240, 254—255, 270—272, 285—288.

² Z 1879, str. 287; citirano po SZD VI, str. 294.

³ Z 1879, str. 288; citirano po SZD VI, str. 295.

skušal doseči, da bi se izenačila estetska kvaliteta tega pisanja z drugimi literarnimi deli, hkrati s tem pa je vključil mladinsko književnost v okvir celotne književnosti, kot njen enakovredni sestavni del. Pri tem je postavil nujno osnovno zahtevo, da tudi za mladega bralca piši resnični umetnik.

Stritarjev poziv pisateljem je skoraj gotovo pomenil spodbudo za Levstika, ki je sicer že pred tem sodeloval z Vrtčevim urednikom Ivanom Tomšičem, da je naslednje leto (1880) v *Vrtcu* objavil cikel *Otročje igre v pesencah*. Stritarju se je ta cikel zdel »nekaj posebnega«, kakor je naslovljeno poročilo o njem neposredno po izidu večine pesmi.⁴ Poudaril je otroško naivnost, zdravi, veseli humor, opozoril na zvezo z ljudsko pesmijo. Ob ugibanju, kdo se skriva za podpisom M-l, je nakazal sorodnost teh pesmic z Levstikovim literarnim delom. »Duh, jezik, humor, vse je njegovo...«⁵ Tako sta v tem zapisu bili izrečeni dve temeljni spoznanji: da gre pri Levstikovih otroških pesmih za novost v dotedanji slovenski otroški poeziji, vendar samo umetni, kajti podobne sestavine ima že ljudska pesem, obenem pa je Stritar pokazal na povezavo teh pesmi z drugimi deli istega avtorja.

Levstikova otroška pesem je torej rastla iz enakih osnov kakor njegovo literarno delo sploh, hkrati pa so bile v njej močno poudarjene značilnosti ljudske poezije. Stritarjeva kritična misel, ki je na to dvojje opozorila neposredno po nastanku, pa je to opredelila kot nov pojav v slovenski književnosti.

Poslej je oboje postalo značilno za večino naših pisateljev, ki so pisali tudi za otroke.

Zveza z ljudskim slovstvom se še posebej kaže v otroški poeziji, pa naj je to Župančičeva, Bevkova, Grudnova ali katerega sodobnih pesnikov, prisotna pa je tudi v drugih literarnih vrstah, zlasti v pravljicah, pripovedkah in zgodbah, kakor jih je pisal npr. Milčinski. Manj občutna je ta povezava v bolj realistično zasnovani prozi, ki je nastajala predvsem v času med obema vojnama, še posebej v tridesetih letih, v *Našem rodu* in v *Knjižnici Mladinske matice*, ter po vojni, od Bevkovih povesti in *Solzic* Prežihovega Voranca do del še zdaj tvornih avtorjev. Toda podrobnejša analiza bi najbrž tudi v teh delih našla sestavine, kakršne pozna ljudsko slovstvo.

Prav ljudsko slovstvo, ki je s svojo naivnostjo in fantazijsko razgibanostjo ter s svojimi številnimi ustaljenimi oblikovnimi obrazci nekoč privlačevalo enako odraslega kakor tudi otroškega poslušalca, je torej od Levstika dalje postalo ena izmed pobud, ob katerih se je oblikovala mladinska književnost. Tako se raziskovalcu tega področja književnosti kaže kot eden mogočih vidikov raziskave: pregledati, kar je bilo napisano za otroke, in ugotoviti razmerja ter povezave med temi deli in ljudskim slovstvom. Tak postopek sicer na videz izloča mladinsko književnost iz druge književnosti, hkrati pa opredeljuje izhodišča, iz katerih so rastle nekoč besedne tvorbe, ki so povezovale naivne poslušalce, ne glede na njihova leta.

Stritarjevo razmišljanje o mladinski književnosti pa ponuja tudi drugačno možnost za raziskovanje mladinske književnosti in hkrati njeno vključevanje v celotno književnost: iskati enake sestavine v avtorjevem mladinskem in drugem delu ter njihova medsebojna razmerja. To seveda pri avtorjih, katerih opus obsega obe »vrsti« del. Mednje spadajo zlasti avtorji, ki so z novimi oblikoval-

⁴ Josip Stritar: Nekaj posebnega. Z 1880, str. 264—266.

⁵ Z 1880, str. 265.

nimi možnostmi ali z novo tematiko začrtavali razvojno pot slovenske mladinske književnosti.

Zaradi takega hkratnega oziroma vzporednega nastajanja je za našo mladinsko književnost značilno, da je doživljala in še doživlja od moderne dalje — kljub vedno ponavljajočim se enakim, le deloma variiranim izhodiščem — podoben razvoj kakor slovenska književnost sploh. Tako lahko tudi v njenem okviru sledimo značilnostim moderne, v manjši meri ekspresionizma, pa močno poudarjenega socialnega realizma, do raznih različic novejših literarnih tokov s sodobno fantazijsko pravljico in sodobno poezijo; ta sloni predvsem na fantaziji, asociaciji in besedni igri, pri čemer se spet srečavamo s sestavinami, znanimi tudi ljudskemu slovstvu.

Tako zastavljen pregled bi nam po vsej verjetnosti prav z vzporednimi valovanji, ki odkrivajo tudi v mladinski književnosti podobne zakonitosti, kakršne opredeljujejo književnost nasploh, potrdil, da nimamo posebne, od druge književnosti povsem ločene mladinske književnosti, temveč da je to »le del književnosti, ki je dostopen tudi otroku, ali morebiti predvsem otroku,«⁶ ki pa ima kaj povedati ali kaj nuditi tudi odraslemu bralcu.

Ker pa pogrešamo doslej enakovredne obravnave tega področja književnosti, kakor je je deležna književnost »za odrasle«, bo treba vsaj še nekaj časa posvečati pozornost posebnim raziskavam mladinske književnosti. Pri tem pa bi ne smeli izgubiti izpred oči ne celotnega opusa posameznih avtorjev, ki so pisali tudi za otroke, ne razvoja naše celotne književnosti.

Zusammenfassung

Die vorstehende kurze Erwägung versucht an den Tatsachen aus unserer Literaturgeschichte festzustellen, was für Wandlungen die Bewertung der Jugendliteratur bei den Slowenen erfahren hat. Sie macht besonders auf Stritar's Artikel über die Jugendliteratur aufmerksam, die als die ersten bei uns auch für die Jugendliteratur ästhetische Würdigung verlangten und zwei Möglichkeiten der Untersuchung auf diesem Gebiete andeuteten: einerseits Verwandtem mit dem Volksschaffen nachzuforschen, andererseits — bei Schriftstellern, die sowohl für Kinder wie für Erwachsene geschrieben haben — ihre Schriften für die Kinder mit Mitberücksichtigung ihres gesamten literarischen Schaffens zu behandeln. Gleichzeitig wird auf die parallele Entwicklung des slowenischen Kinderschrifttums mit der gesamten slowenischen Literatur von der »Moderne« weiter aufmerksam gemacht. Auf Grund des Gesagten wird versucht, die Jugendliteratur nicht nur als ein Sondergebiet für sich, sondern zugleich als integrierten Teil der allgemeinen Literatur zu definieren.

⁶ Alenka Glazer: Delež leposlovja v slovenskih mladinskih listih. JiS 1969, str. 224.